Peter Nieuwenhuizen, *Quadriga* van F. Springer in het Berlijn van ambassadeur Carel Jan Schneider.
Den Haag 18 mei 2025.

© Peter Nieuwenhuizen.

In mijn leven ben ik slechts éénmaal in Berlijn geweest en heb daar onder de Quadriga gestaan, bij de Brandenburger Tor. Ik was daar in 2014 op zoek naar sporen: dit keer niet van Carel Jan Schneider als de schrijver F.Springer, maar van die andere grote auteur die ruim drie jaar in Berlijn heeft gewoond: P.G. Wodehouse. In de oorlogsjaren zat hij daar geïnterneerd.

Daar staat tegenover dat ik Carel Jan Schneider ook maar éénmaal ontmoet heb. Dus de stand Berlijn-Schneider is voor mij in gelijkspel geëindigd. Ik ben dus op beide terreinen geen expert.

Schneider

Zoals wellicht bekend heeft Carel Jan Schneider een mooie diplomatieke carrière doorlopen, met diverse standplaatsen, zoals Nieuw-Guinea, New York, Bangkok, Brussel, Dhaka, Teheran, Luanda en tot slot Oost-Berlijn. Over de meeste standplaatsen schreef hij als F. Springer een boek, waarin situaties, plaatsen en personen voorkomen die wortels hebben in Schneiders tijd op die locatie. Schneider was werkzaam als ambassadeur op zijn laatste standplaats Oost-Berlijn tussen 1985 en 1989. In maart van dat jaar verliet hij Berlijn. Een half jaar later, op 9 november 1989, viel de Muur en kwam er een einde aan het DDR-tijdperk. Dit is niet de verdienste van Schneider zelf, alhoewel het toevallig is dat na het vertrek van Schneider uit Nieuw-Guinea het bestuur daar werd overgedragen en na zijn vertrek uit Teheran er ook een omwenteling kwam. Schneider stond meerdere malen op een kruispunt in de geschiedenis.

Aanzet tot *Quadriga*

Na Schneiders thuiskomst uit Berlijn in 1989, eindigde zijn diplomatieke loopbaan en kon hij van zijn pensioen gaan genieten. Zoals gebruikelijk moest zijn Berlijnse avontuur eerst bezinken, alvorens hij er een boek over kon schrijven. Het boek verscheen pas in 2010, eenentwintig jaar na zijn vertrek, een hele volwassenheidsperiode. Had Berlijn zo'n indruk gemaakt dat hij *Quadriga* toen pas op papier kon krijgen?

Dat is niet het geval. Zijn echtgenote Joky Bos overleed in die tijd plotseling en hijzelf werd een paar jaar later door fysiek ongemak van het schrijven weerhouden. Maar hij pakte na het overlijden van zijn echtgenote toch weer de draad op en bracht enkele bezoeken aan

Berlijn met o.a. zijn biograaf en liet zich daar interviewen en hij werkte mee aan een documentaire.

Het boek *Quadriga* kreeg als ondertitel mee: Een eindspel. Het bleek een meervoudige betekenis: het duidde niet alleen op het einde van de DDR en uiteraard qua inhoud een einde aan de liefde van de hoofdpersoon voor zijn geliefde, maar ook aan de schrijverscarrière van Schneider zelf als F. Springer. Hij overleed een jaar later.

Berlijn

In het boek *Quadriga* staat Berlijn in verschillende jaren centraal. Het verhaal springt heen en weer tussen 1987, 1989, 1998 en 2000, waarin de hoofdpersoon Robert Somers de stad Berlijn bezoekt. Somers, een hoofdpersoon met een naam die net als Schneider en Springer met de letter S begint, net als vele andere personages in zijn werk. Denk aan Fergus Steyn in Kandy of Felix Sterremeer in het gelijknamige werk. Schneider lijkt met namen en plaatsen te willen zeggen dat er verband is tussen de werkelijkheid van zijn leven en de verhalen van de auteur F. Springer. Ook herinneringen aan Angola vallen samen met de loopbaan van Schneider, net als zijn voorliefde voor tennis, zoals we gehoord hebben bij het Springer Open Tenniskampioenschap bij de METS in 2022 in Scheveningen. Of de schrijver Boenin die Springer in het boek opvoert en met wiens werk Schneider in Luanda voor het eerst kennis maakte. Ambassadeur Raaf heeft hij in Luanda in Angola leren kennen (p. 69), waar Schneider zelf ambassadeur is geweest en Raaf heeft getennist in Bangkok en Dhaka, wat we ook kennen uit het leven van Schneider.

Anderzijds was Schneider de eerste om te zeggen dat het 'Allemaal gelogen' is, zoals de titel van een van zijn bundels luidt. De diplomaat en de schrijver vallen wat hem betreft dus niet samen. Hij verkondigde vaak dat de waarheid niet schuilt in feiten, maar in het mooiste verhaal. Maar we krijgen in het boek *Quadriga* wel een mooie inkijk in het Oost-Duitse Berlijn en de DDR en via de personages hoe er tegen dat Berlijn aangekeken werd en de leefwijze onder Stasi-regime, mede dankzij de ervaringen die ambassadeur Schneider opdeed en die auteur Springer kon verwerken.

Receptie

Het boek zelf werd gemengd ontvangen.
Michiel Krielaars nomineerde het boek in de *NRC* als beste boek van de 21e eeuw, Arie Storm noemde het een weemoedige liefdesgeschiedenis, Job van Schaik spreekt in *het Dagblad van het Noorden* over een denkbeeldig paradijs dat is vervluchtigd. Recensenten spreken over een 'heerlijk boek', een 'geestige roman', een 'kroon op het oeuvre', een 'fascinerende schets van een maatschappij die een curieuze fantasiestaat blijkt' en Pieter Steinz vindt in *NRC Next* dat *Quadriga* een ereplaats verdient in de schaarse Nederlandse Wende-boeken. Maar er is ook een ander kamp: Jaap Goedegebuure vindt in *het Financieele Dagblad* het boek echter 'teleurstellen' en Jeroen Vullings spreekt in *Vrij Nederland* over een 'bloedeloos' werk. Er is commentaar op de zwartwit foto's die volgens dit kamp weinig toevoegen aan het verhaal en die Springer wellicht heeft toegevoegd om een authentieke sfeer op te roepen. Er is ergernis over de vele Duitse zinnen en frasen die overbodig lijken.
Laten we het boek maar eens ter hand nemen.

Waar gaat het boek over

Simpel samengevat kan je zeggen dat het gaat over de weduwnaar en journalist Robert Somers, die op uitnodiging naar Berlijn gaat en daar een terloopse liefde beleeft in de nadagen van de DDR. Na de Wende gaat hij op zoek naar die vergeefse liefde.

Op uitnodiging van de DDR-ambassadeur in Nederland gaat journalist Somers naar Berlijn in 1987. Hij wordt van tevoren geïnstrueerd door de Nederlandse ambassadeur Raaf. Tijdens zijn rondreis door Berlijn wordt hij begeleid door een vrouwelijke gids, Monica Rittner, op wie hij aan de voet van de Branderburger Tor met de Quadriga er bovenop, verliefd wordt. Uiteraard is zij voor hem onbereikbaar, ze is immers getrouwd en in dienst van de Stasi. Als de journalist datzelfde jaar nogmaals terugkeert naar Berlijn om een DDR-handelsbeurs in Leipzig te gaan bezoeken waar hij Erich Honecker ontmoet, wakkert zijn liefde voor haar weer aan en brengen ze samen zelfs een nacht door. Hij neemt zich voor deze Monica naar het vrije Westen te laten overkomen. Vlak voor de Val van de Muur keert Somers weer terug naar Berlijn, maar Monica ziet een vlucht niet zitten. Bij een vierde reis, inmiddels negen jaar na de Val van de Muur, probeert hij haar weer te vinden, maar tevergeefs. En tenslotte in 2000 meent hij haar weer te zien in het vrije Berlijn, maar dertien jaar na hun nachtelijk rendez-vous geeft zij geen blijk van herkenning, wellicht omdat ze aan de arm van haar man Manfred flaneert door Berlijn.

Somers vraagt zich zelfs af of alles wel echt gebeurd is. Heeft de hele verliefdheid en affaire alleen in zijn verbeelding plaatsgevonden? Hij heeft geen tastbaar bewijs, zoals ook Osewoudt in Hermans' De donkere kamer van Damokles wanhopig op zoek is naar fysiek bewijs van het bestaan van zijn evenknie Dorbeck, om aan te tonen dat het geen verbeelding was.

Het boek wordt een verslag van een verloren paradijs, gezien door de ogen van een betrokken en verliefde buitenstaander. Hiermee heeft Springer een wat andere weg gekozen dan normaliter, wanneer hij meer afstandelijke waarnemers in zijn boeken opvoert. Springer geeft het verhaal een open einde, door te eindigen met de woorden van Hildebrand in de Camera Obscura: 'Cetera desunt', ofwel: de rest, het overige, ontbreekt. Er is ruimte voor de eigen fantasie. De lezer kan ook kiezen voor de 'Ostalgie', een gedroomd verlangen naar de kneuterigheid van de DDR-dictatuur, zoals dat in de media omschreven wordt.

Hoe ervaren we Berlijn door de ogen van Robert Somers?

Als we Springer lezen en ons mee laten voeren met de overwegingen en reizen van hoofdpersoon Robert Somers, dan kijken we ook met de ogen van diplomaat Schneider. Bij zijn eerste bezoek in 1987 doemt de *Quadriga* op:
[p. 27-28]
En de journalist kan het niet nalaten om op te scheppen en lepelt wat kennis op om zijn gids Monika Rittner, te imponeren.
[p. 29]
Als hij haar goed bekeken heeft, heeft Amor toegeslagen.
[p. 38-39]

Mee willen tellen en zelfovertuiging

Al voor het vertrek van Robert Somers worden DDR en DDR-beambten zoals de DDR-ambassadeur in Den Haag, weggezet als ondergeschikt aan hun West-Duitse tegenhangers. Over de DDR-ambassadeur (p.14): 'Vlijtige boodschapper … de man doet zijn uiterste best om hier te lande voor vol aangezien te worden, wat niet gemakkelijk is, want zijn West-Duitse tegenvoeter is een grote vedette in het Haagse circuit.' Monica Rittner geeft hoog op van de

DDR. ‘Er wonen nu meer dan honderd buitenlandse ambassadeurs in onze Hauptstadt. U kunt zeggen dat praktisch de hele wereld onze Staat erkend heeft.’ (p.48). Een lid van het Politbüro, Hermann Axen, oreert over de Berlijnse Muur: ‘Die Mauer, mein lieber Dr. Somers, is onze Schutzwall tegen het fascisme dat agressief de kop opsteekt in het Westen en waartegen wij ons moeten verdedigen... . De DDR wil vrede en vriendschap tussen de volken en behalve in de lidstaten van Nato wordt Erich Honeckers boodschap overal ter wereld, en vooral ook in de Derde Wereld, luid en duidelijk verstaan en begrepen en geloofd.’ (p. 51). De Muur moest ‘de Nato-schoften buiten de deur houden’ (p. 109), ‘Genosse Honecker had pas nog die wankelmoedige Gorbatjov van repliek gediend’ (p.109). ‘Gorby met water in zijn knieën en bang als de dood voor die verlopen filmspeler die nu president van Amerika was.’ (p. 109).

Onbeduidend

Maar er is ook veel nietszeggendheid. Een ambassademedewerker wordt ‘non-descript’ genoemd, een diner wordt een ‘visje, vleesje, puddinkje, alsook een droog wijntje.’ (p.15). Een DDR cultuurpaus, Genossse Kurt Hager, koos als mooiste Duitse melodie: ‘Niks van Bach, Schumann, zelfs geen Wagner, maar “Berliner Luft Luft Luft”, waarbij dan alle voetjes van de vloer gaan.’ (p. 61). Als *Staatsratvorsitzender* Erich Honecker, ofwel Genosse Honecker, naar Nederland komt voor een staatsbezoek bij Koningin Beatrix, ridiculiseert zijn vriend bij Buitenlandse Zaken de afkomst van Honecker en diens zucht naar erkenning: ‘als hun mannetje maar een keer het brood mag breken met een echte vorstin… Mooier bestaat toch niet voor een “Gelernter Dachdecker” uit het gehucht Neunkirchen bij Trier en dat is en blijft -ie! Hahaha.’ (p. 19). Het aanhoren van protocollaire DDR-plechtigheden doet de ambassadeur op de automatische piloot en hij relativeert: ‘Wajangpoppen, meer zijn we niet. Enfin, ik de geef de man altijd wel een handje als we weer eens een paar uur naast elkaar naar de lullepot van de een of andere Genosse hebben moeten luisteren.’ (p. 97-98).

De DDR wordt aangeduid als een ‘Paradijs van Boeren en Arbeiders’ (p. 20). Ambtenaren dragen Partijspeldjes (p. 25). Als Somers een DDR-woning binnengaat met Monica, blijken Honecker <u>en</u> de Partij alom aanwezig: ’Zij kreeg de deur open en de eerste die ons aankeek toen zij de lichtschakelaar had gevonden, was Erich Honecker himself, staatsie foto, zuinig mondwerk, uilenbril, Partij-insigne, Apparatsjik Nummer Eén. Dat een heel volk daar instinkt.’ (p. 156-157)

Van Robert Somers wordt verwacht in ruil voor zijn verblijf in Berlijn een lezing te verzorgen over Anne Frank. Springer laat iets van Schneiders leven doorschemeren als hij schrijft: ‘Wie ben ik om een redevoering over Anne Frank te houden? Haar dagboek las ik in ’47, kersvers uit Indië gerepatrieerd jongetje, en ik had gehuild. Moest ik dat aan die communisten gaan vertellen’ (p.18). Ook hier legt Springer een verband met het leven van de mens Schneider die na WOII uit Nederlands-Indië naar Nederland kwam.

Dagelijkse praktijk, de *Wende* en gevolgen

De afluisterpraktijk in Berlijn werd algemeen onderkend. In elk bloemenvaasje kon een microfoon zitten. ‘Leve de autarkie, zei hij een keer, meer tegen het vaasje bloemen dan tegen mij gericht.’ (p.10). En als Robert Somers later met ambassadeur Raaf spreekt, lijkt Raaf dit te weten en gebruikt het om zijn boodschap over te brengen. Somers: ‘Ik dacht dat jullie vierentwintig uur overal in je residenties werden afgeluisterd.’ ‘Zeker, zeker, maar ik ben er

altijd van uitgegaan dat de inderdaad alom aanwezige wandluizen juist zoveel mogelijk de waarheid moeten horen. Over het onafwendbaar snel naderende einde van de DDR.' (p, 144).

Ook Monica laat haar masker eenmaal vallen. 'Ze voelde haar leven soms als verstikkend, zei ze. Altijd de ogen van de Partij in haar rug. Opgesloten! Ze zat opgesloten in een nauwe kooi, zei ze. Het vaasje met kunstbloemen had ze allang met een automatisch gebaar op een ander tafeltje gezet. Ook in Leipzig had ieder vaasje oren, dat was duidelijk.'(p. 134-135).

Na de Wende moeten vele functionarissen een nieuw bestaan opbouwen. Een gestaald DDR-partijlid zegt: 'Wat doen Helmut Kohl en zijn fascisten met ons, Berufsverbot ongetwijfeld, paria's, onze boeken worden tot pulp vermalen, het slechte papier waarop ze gedrukt zijn maakt ze zelfs ongeschikt als pleepapier' (p.108). Een 'voormalige Genosse in het Ministerie van Cultuur maar daarnaast ook een middelhoge ome in de Stasi' (p. 13) moet zijn pensioen aanvullen als strijkijzerreparateur. 'Waschmachinen, Trabi's, ein Mensch soll doch essen, nicht?' (p. 37). Een generaal buiten dienst van de voormalige Volksarmee verdient nu als bediende bij een benzinestation langs de Autobahn iets bij. (p. 62)

Zo zijn er vele waarnemingen door de ogen van de Nederlandse Robert Somers en de ambassadeur Raaf, die beiden iets van Schneider als voormalig ambassadeur hebben. De DDR door westerse ogen bekeken, met enige afstand, en onderkoeld cynisme, maar ook met een betrokkenheid bij de stad.

Ik sluit af met ambassadeur Raaf: 'Nu moet ik echt nog even naar mijn ambassade om een paar brieven te tekenen, en misschien stuur ik nog wel een codebericht uit, speciaal bestemd voor ons beider vriend op BZ, Vademecum, prima deknaam, om hem te melden dat jij en ik vandaag de toestand hier te lande diepgaand hebben doorgenomen.' (p. 102).

De echte ambassadeur Carel Jan Schneider heeft ook zo'n codebericht verstuurd, louter uit balorigheid, lijkt me. Op 18 december 1987 stuurde hij een codebericht naar het Ministerie van BZ, maar dat was zo afwijkend van de gebruikelijke ambtelijke taal, dat het een legendarische status kreeg. Het was immers geen 'diepgaande analyse van de toestand hier te lande'. Ik lees voor uit 'Honeckers hazenjacht – een codebericht':

> *de traditionele hazenajacht waartoe erich honecker ieder jaar in november*
> *de in berlijn-oost geaccrediteerde chefs de poste uitnodigt, vond dit maal*
> *in het bezirk magdeburg plaats.*
> *circa zeshonderd hazen hebben deze excursie met de dood moeten beko-*
> *pen, als ook een jachthond die abusievelijk sneefde onder de kogels van,*
> *naar vertrouwelijk werd gemeld, de syrische ambassadeur. door de ge-*
> *nodigde diplomaten die zo wijs zijn niet op eigen schuttersbekwaamheid*
> *noch op die van hun kollega's te vertrouwen, wordt een zgn. sonder-*
> *program afgewerkt, dat bezoeken aan culturele en andere bezienswaar-*
> *digheden in het betrokken bezirk omvat.*
> *[...]*
> *na een rondrit door nieuwbouwwijken en kort bezoek aan de mechteld-kir-*
> *che, troffen kulturele toeristen en jagers zich aan het door erich honecker*
> *aangeboden diner. het politbureau was hierbij, zoals gebruikelijk,*
> *praktisch voltallig aanwezig – allen goedgeluimd en zelfverzekerheid*
> *alsmede i.f. euforie uitstralend. tijdens de dis werd discreet het bericht*
> *gecirculeerd dat de voorzitter van de staatsraad het grootste aantal hazen*

had neergelegd, t.w. 12.
na een voor de eretafel uitgevoerd divertissement van uit berlijn overgebrachte muzikanten, balletdansers en zangeres gisela may, begaf het voldane gezelschap zich te voet achter de gastheer aan, door een dichte haag dankbaar "hoch, hoch uitr.tkn." juichende magdeburgers, naar het station voor de terugreis per zgn. sonderzug.
concluderend kan gesteld dat voor alle deelnemers, uitgezonderd bovengenoemde hazen en de jachthond het jaar 1987 in magdeburg een vrolijk einde heeft gevonden.
Schneider 117 [© erven F. Springer]